Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దొణప్ప, ఎం. ఏ., పిఎచ్. డి.

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్

వల్లూరు

ప్రవేశిక

కృష్ణా మండలములోని మచిలీపట్టణము, బెజవాడ తాలూకాలలోను, పశ్చిమ గోదావరి మండలములోని ఏలూరు తాలూకాలోను ఈ జమీందారీ విస్తరించియుండినది. జమీందారీ మొత్తము[illegible] గ్రామములు. భూములు చాల సారవంతములైనవి. కృష్ణానదీపావనోదారనీరములచే సస్యశ్యామలమైన సంస్థానమిది. దీనికి వల్లూరు రాజధాని. కృష్ణామండలమునందలి వుయ్యూరునకు పడమరగా రెండుపరువుల దూరమున కృష్ణానది తూర్పుగట్టున వల్లూరు పట్టణమున్నది. తోటలెక్కువగానుండుటచే తోట్లవల్లూరను* నామాంతరమును దీనికిఁ గలదు. పూర్వమిది కొంతకాలము నూజివీటిజమీందారీలోను, చల్లపల్లి జమీందారీలోను ఉండినది. క్రీ.శ. 1900లలో అన్నదమ్ములపంపకములమూలమున ఈ జమీందారీ రెండుభాగములై పెద్దకోవకుచెందినవారిదంతు ఉత్తరవల్లూరైనది ; చిన్నకోవకుచెందినవారిదంతు దక్షిణవల్లూరైనది.

సంస్థాన చరిత్రము

వీరు పట్నాలగోత్రోద్భవపద్మహితులు. వీరి యింటిపేరు బొమ్మదేవర వారు. వీరిగృహనామమునుగూర్చియు, వీరికి జమీందారీ సంక్రమించినతీరును గూర్చియు ఇక్కటిపురాణములు పెక్కులున్నవి. మొదట వీరి యింటిపేరు ఎడ్లవారఁట ! తొలుతనుండియు వీరికి పశుసంపద మెండుగానుండుటచే ఎడ్లవారనునింటిపేరి స్వార్థమఁట ! వీరు ఎడ్లమీఁద దూరసీమలకు సరకుసరంజామాను తీసికొనిపోయి వర్తకము చేయుచుండెడివారఁట ! వీరి కుదురున నాగన్నయను నతఁడు గొప్పయదృష్టజాతకుఁడు. ఎడ్లనాగన్నగారిది వల్లూరుగ్రామము. ఇతఁడొక సామాన్య గృహస్థు. ఇతని జాతకముఫలించి పట్టినది బంగారమై ముట్టినది ముత్యమై సిరిమెత్తికొనిరాఁగా శ్రీమంతుఁడయి యొక సంస్థానాధిపతి యయ్యెనఁట ! దీనికి సంబంధించినకథలు రకరకములుగా స్థానికులకథనములో వాడుకపడియున్నవి. ఇట్టికథలలోనొకదానిని ప్రస్తుతము పరిశీలింతము.

అది ఇంగ్లీషుకుంఫిణీవారు టిప్పుసుల్తానుతోడియుద్ధములో సతమతమగు

* '. . . కొల్చెదఁ దోట్లవల్లూరిపుర శ్రీవేణుగోపప్రభున్' (చెన్నపురీవిలాసము, స్వరూపపద్ధతి). 'శ్రీ తోట్లవల్లూరీనగరాతత కంఠీరవాసనాధీశ్వర . . .' (పైది దక్షిణపద్ధతి, దుర్గప్రకరణము).

చున్నకాలము. టిప్పును జయించుటకు బందరునుండి కుంఫిణీసేనను శ్రీరంగపట్టణమునకు పంపవలసినదని జనరల్ హారిస్‌నుండి బందరులోని మార్టిన్ దొరకు జరూరుహుకుమువచ్చినది. పదియేనువందలమంది సోల్జరులు, నాలుగు వేలమంది నాటుసిపాయీలు, ఇరువది ఫిరంగులు, ఈపటాలములకు కావలసిన భోజనపదార్థములు, బిడారుగుడారములు, తుపాకులు, తూటాలు, మందుగుండు సామగ్రి మున్నగునవి తరలించి కొనిపోవుటకెంత పరివారము ఎంత వాహన సామగ్రి ఎంతసన్నాహము కావలయునో ఊహించికొనవచ్చు. ఆనాడు మచిలీ బందరుకోటలో సుంకర గురవయ్యశ్రేష్ఠి కుంఫిణీవారి దుబాసి. ఈయన గొప్ప వర్తకుడుకూడ. శ్రేష్ఠికార్యకర్త రావిపాటిబ్రహ్మన్న. బ్రహ్మన్న జటాంత స్వాధ్యాయి ; పండితుడు. బ్రహ్మన్న అనుచరుడు నాగన్న.

ఈ పటాలమువెంట ఎడ్లసిబ్బందికి నాయకుడుగా శ్రీరంగపట్టణము వెళ్ళిననాగన్నకు యుద్ధానంతరము పాడువడిన శ్రీరంగపట్టణము కోటకొట్టులలో రత్నాలరాసులు, ముత్యాలమూటలు దొరకినవని యీ కథలోని కథనము. పరుల కంటబడకుండ వీనిని పెటికగిత్తలకెత్తించికొని రాదారి మాదారి ప్రొద్దుల కడ కాలుసాగించుచు నాగన్న తిరిగి బందరు చేరునాటికి గురవయ్య బ్రహ్మన్నలు కాలముచేసియుండిరట! విశ్వాసపాత్రుడగు నాగన్న తనదేవరయగు బ్రహ్మన్నపేర బ్రహ్మన్నదేవరయని తమ యింటిపేరుగ బెట్టికొనెనట! అదియే జనులవాడుకలో 'బొమ్మదేవర'గా మారినట్లు రంటకివెళ్ళినకథ చెప్పుచున్నది. ఈలోగా పల్లూరి పరగణాశిస్తుబకాయీలు చెల్లక వేలమునకు వచ్చినది. బందరుకోటలోని కుంఫిణీఛణీలనుండి కబురురాగా బొమ్మదేవరనాగన్న పోయి వేలములో పల్లూరిపరగణాను తనపేరపాడి పల్లూరి జమీందారుడైనాడట!*

ఇక వాస్తవచరిత్రమును వివేచింతము. 1798—99లో టిప్పుసుల్తానున కెదురుగా కుంఫిణీవారు సాగించిన యుద్ధములలో కుంఫిణీపటాలములకు వలయు వస్తుసామగ్రిని, బండ్లఎద్దులను ముస్తీదుచేయు కాంట్రాక్టుదారుడు బొమ్మదేవరనాగన్న. మొదట బందరులోని కుంఫిణీసేనలో రస్తురవాణాశాఖలో హెడ్‌మేస్త్రీగానుండి కంట్రాక్టులమూలమున దండిగా సంపాదించి, కుంఫిణీవారిప్రాపున 1803లో హవేలీ ఎస్టేటైన పల్లూరుసుకొని కోటనుకట్టిరి. కోట ప్రాకారముపై రెండెడ్లబండి సులువుగా తిరుగగలిగినంత వెడల్పు ఉండెడిదట! 1807లో రాజా నాగన్ననాయడు మచిలీపట్టణము, హైదరాబాదులమధ్య సైనికసామగ్రి రవాణాచేయుటకు ఏజెంటుగా నియమింపబడిరి. శ్రీరంగపట్టణము ముట్టడిలో రాజా నాగన్ననాయడుగారొనర్చిన సేవలను కుంఫిణీవారు కొనియాడి కులక్రమాగతముగానుండునట్లు రాజా బిరుదమునిచ్చి గౌరవించిరి.

* భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు, 'అదృష్టమంటే', ప్రబుద్ధాంధ్ర, 1934, ఆగష్టు, సంపుటము 5, సంచిక 8, పుటలు 299—303.

1808లో డెబ్బదియేండ్ల వయసున నాగన్ననాయఁడుగారు ఖమ్మంమెట్టు నుండి తిరిగి వచ్చుచు నడిదారిలో జబ్బుపడి మరణించిరి.

ఈతనిభార్య శేషమాంబిక.* ఈతని మొదటి ముగ్గురు కొడుకులు ముందే మరణించియుండిరి. నాల్గవకుమారుఁడైన రాజా వెంకట నరసింహ నాయఁడు తండ్రిమరణించునాఁటికి మైనరు. మైనరునకుబదులుగా తల్లి కొంత కాలము సంస్థానవ్యవహారములు సరిచూచినది. నరసింహనాయఁడుకూడ కుంఫిణీవారికి తలలోనాలుకగా ప్రవర్తించి కుంఫిణీవారి సేనలకూచీకివలయు రస్తు సామగ్రిని దస్తుపఱుచుటలో దిట్టయని పేరుపొంది, ఎస్టేటును బహుముఖముల వృద్ధిపఱిచెను. ఈయనభార్య రాజ్యలక్ష్మి. 1829లో నరసింహనాయఁడు మరణించునాఁటికి ఇతని కుమారుఁడగు ఇమ్మడినాగన్ననాయఁడు అయిదేండ్ల పసివాఁడు. తల్లియగు రాజ్యలక్ష్మి కొలఁదికాలముమాత్రము జీవించి పరమపదించెను.

వెంకటనరసింహనాయని సోదరుఁడగు రాజా వెంకయ్యనాయఁడుగారి భార్య వెంకమ్మగారు నాగన్నకు ప్రాజ్ఞతవచ్చుదాఁక జమీవ్యవహారములను పర్యవేక్షించిరి. 1842లో ఇమ్మడి నాగన్న జమీకివచ్చెను. తాతగారగు రాజా నాగన్ననాయఁడువలె ఈనాగన్నయును అదృష్టజాతకుఁడు. రాజ్యవ్యవహారములందు అత్యంతనైపుణ్యముకలవాఁడు. గోదావరిమండలములోని వసంతవాడ, కొప్పాక, నారాయణపురము, దుద్దేపూఁడి మొదలగు ఎస్టేటులను ఖరీదుచేసి తన సంస్థానమును విస్తరింపఁజేసెను. కొప్పాకపురవేణుగోపాలదేవాలయాగ్రభాగమున ధ్వజప్రతిష్ఠసలిపెను. వసంతవాడలో వేంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయమును నిర్మించెను. 1857నాఁటి సిపాయీలపితూరీగొడవలలోఁబడి కుంఫిణీవారు క్రిందుమీఁదులగుచున్న గడ్డుగడియలలో ఇమ్మడినాగన్న రస్తురవాణా విషయములలో బహుచాకచక్యముతో ప్రవర్తించి వారిమన్ననలను పొందెను. సీమరాణిగా రానతీయ బందరులోనిఅధికారులు 'శాలివాహనశకసంవత్సరంబులు గుణవారణమునీందు గణనగల్గు రౌద్రినామకవత్సరమున.... భాసుర స్వర్ణమయమైన దాహుపురియు, రమ్య కాశ్మీర పట్టాంబరద్వయంబు ఘనతమీఱ బహుకృతిగా నొసంగిరి' (చెన్నపురీవిలాసము).

నాగన్నగారు శిథిలమగుచున్న వేణుగోపాలస్వామి ఆలయవిమానమంటప ప్రాకారాదులను, అయిదంతస్తుల గాలిగోపురమును గట్టించి ధ్వజస్తంభ శిఖరప్రతిష్ఠలు గావించిరి. స్వామివారి అంగరంగభోగములకు అనురూపమగు భూవసతుల నేర్పఱిచిరి. ఇతని పెద్దకొడుకు రాజా వెంకటనరసింహనాయఁడు బహద్దరు తండ్రి మరణాంతరము 1869లో జమీకి వచ్చెను. ఆనాఁటికి ఇతని

* నాగన్నభార్య రంగమ్మయనికథ ; శేషమాంబికయని చెన్నపురీవిలాసము. 'నాగక్ష్మాపతి శేషమాంబికలకున్ గారాబుపౌత్రుండు . . .' (చూ.స్వరూప పద్ధతి, పద్యము 6).

తమ్ముఁడగు రాజా భాష్యకార్లునాయఁడుబహద్దరు పదునైదేండ్ల వాఁడు. నరసింహనాయఁడుగారు తన తాత ముత్తాతలవలె బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారికి ఇనుపదారులు పడి పోగబండ్లు సలీసుగా నడచుదాఁక రవాణానిమిత్తము ఎడ్లను సప్లయిచేయుచుండెడివారు. ఈయన 'ఢిల్లీశ్వర ప్రసాద సమాసాదిత రాజా బహదరప్రభృతి బిరుదము....'లను పొందినవాఁడు.

1875లో ఏడవ ఎడ్వర్డుప్రభువు వేల్సురాకుమారుఁడుగా భారతదేశ పర్యటనమునకు వచ్చి మదరాసును దర్శించినపుడు రాజా వేంకటనరసింహ నాయఁడుగారు సుశిక్షితమైన నాలుగు హరిణములు లాగెడు బండిని నజరానాగా వేల్సురాకుమారునకు సమర్పించెనఁట! గిండీపార్కులో వేల్సురాకుమారునితో పాటు వల్లూరి రాజాగారు చాలసేపు సవారి తిరిగిరఁట! దీనికి చాల ముచ్చటపడి వేల్సురాకుమారుఁడు హరిణములతోఁగూడ బండిని ఇంగ్లాండునకు తనవెంటఁ గొంపోయెనఁట! ఇందులకు ప్రతిరూపముగా రాజాగారి కొక బంగారుపతకము బహూకరింపఁబడినది.

ఈ జమీందారులకు పూర్వము రైతులు శిస్తును వస్తురూపమున చెల్లించు చుండిరి. ఈయన నగదు రొక్కము రూపమున శిస్తును వసూలుచేయుటను మొదలుపెట్టినవాఁడు. ఎస్టేటు స్థితిగతులను కడుమెలఁకువతో పర్యవేక్షించి లోపములను సరిచేయించి నిపుణముగా పరిపాలనము సాఁగించినందున రాఁబడి సాలీనా మూఁడులక్షలకు పెరిగినది. చిన్నచిన్న యినుపవస్తువులు, తాళములు, ఇనుపపెట్టెలు మొదలగువానిని తయారుచేయు నొక కార్ఖానాను రాజాగారు స్థాపించిరి. సంస్థానమునందలి పంగిడిగూడెమునుండి ఏలూరుకాలువమీఁదఁగల భీమడోలు దాఁక సొంతముగా ఇనుపదారి నిర్మించిరి. ఈ కార్ఖానాలో రైలుబండ్ల చక్రములుగూడ తయారుచేయించెడివారు.

1895 దాఁక జమీ వ్యవహారములు నిమ్మళముగా సాఁగినవి. 1895లో రాజాగారి తమ్ములు భాష్యకార్లునాయఁడుగారు ఎస్టేటులో తమకు భాగము కావలయునని వ్యాజ్యము తెచ్చిరి. మూలపురుషులనుండి ఆయిదవతరమువరకు అవిభక్తముగా ప్రవర్తితమైన యీ ఎస్టేటు ఆఱవతరమునందు అన్నదమ్ముల వివాదములవలన పంపకములుపడి రెండుభాగములుగా విడిపోయినది. 1900లో ఉత్తరవల్లూరు, దక్షిణవల్లూరు అను విభాగములేర్పడినవి. అన్నకు ఉత్తరవల్లూరు, తమ్మునకు దక్షిణవల్లూరు వచ్చినవి. పంగిడిగూడెము పరగణా ఉత్తరవల్లూరు వారికిని, బందరు గూడూరుపరగణా దక్షిణవల్లూరు వారికిని పంతులయినవి. ఈ విభాగములలో చెఱి ముప్పది గ్రామములు ఒకటిన్నరలక్ష సాలుసరి రాఁబడి గలవి కేటాయింపఁబడినవి. ఉత్తరవల్లూరునకు పంగిడిగూడెము రాజధాని; దక్షిణవల్లూరు వారికి వల్లూరే రాజధాని.

1918లో వేంకటనరసింహనాయఁడుగారు మరణించిరి. వీరికుమారులు

రాజా నాగన్ననాయఁడు బహద్దరుగారు ఉత్తరపల్లూరు జమీకి పాలకులయిరి. వీరిసోదరులు రాజా వేంకటరాయలునాయఁడు బహద్దరుగారు. వేంకటరాయలు గారి కుమారుఁడు రాజా రామేశ్వరప్రసాదరాయలునాయఁడు బహద్దరుగారు.

దక్షిణవల్లూరు అనంతర చరిత్రము

శ్రీ రాజా నృసింహరాయఁడు బహద్దరుగారి తమ్ములగు శ్రీ రాజా భాష్యకార్లునాయఁడుగారి జమీకి తొలి పాలకుఁడు. 1895 నుండి అన్నగారితో వ్యాజ్యమాడి ప్రీవీకౌన్సిలు దాఁక పోయి జమీలో సమ్మనగము వాటాను సంపాదించిరి. ఈ వాటాయే దక్షిణవల్లూరను పేర 1900లో నేర్పడినది. భాష్యకార్లునాయఁడుగారు 1906 లో మరణించిరి. వీరి కుమారులు రాజా సత్యనారాయణవరప్రసాదరావుబహద్దరు 1897లో జన్మించి 1917 లో జమీకి వచ్చిరి. వీరితరువాత దక్షిణపల్లూరు ఎస్టేటు రెండుభాగములయినవి. ఒకభాగమునకు ఇనుగంటివారు హక్కుదారులయిరి. రెండవభాగమునకు బొమ్మదేవర వేంకటభాష్యకార్లునాయఁడు జమీందారు.

సాహిత్యపోషణము

రాజా బొమ్మదేవర ఇమ్మడి నాగన్ననాయఁడుబహద్దరుగారికి కవిపండితు లన్న చాలప్రీతి. అతని పోషణమునందు చాలమంది కవిపండితులుండెడివారఁట (చూ. చెన్నపురీవిలాసము, స్వరూప పద్ధతి, పద్యము 13). నాగన్న వేణుగోపాలస్వామి భక్తుఁడు. దసరాపేడుకలలో ఆయన జాతీయకళలను, క్రీడలను ప్రోత్సహించెడివాఁడు. మల్లయుద్ధములను జరిపించి క్రీడాకారులను సత్కరించెడివాఁడు. త్రిమతాచార్యులను సమానముగా గౌరవించెడివాఁడు. మంచి క్రీడానిపుణుఁడు. చిఱుతపులుల వేఁట యనిన ఈయనకు మోజెక్కువ.

నాగక్ష్మాపతి శేషమాంబికలకున్ గారాబు పౌత్రుండు పు
ణ్యాగణ్యాద్భుత కీర్తి వేంకటనృసింహక్షోణి భృద్రాజ్యల
క్ష్మీ గర్భాంబుధి పూర్ణచంద్రుఁడతఁ డున్మీల ప్రభావాఢ్యుఁ డా
నాగక్ష్మారమణప్రచారములు నానాద్వీపవిఖ్యాతముల్

—చెన్నపురీ విలాసము.

ఇమ్మడి నాగన్నన్యాయఁడు గారికి గ్రంథ ప్రచురణమునందు విశేషాభిలాష యుండెడిది. సుప్రసిద్ధాంధ్రగీర్వాణగ్రంథప్రచురణకర్తలగు వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిగారికి వీరెన్నియోరీతుల తోడ్పడినట్లీ క్రిందిపద్యము తెల్పుచున్నది.

'శ్రీమత్పావన బొమ్మదేవరకుల క్షీరాబ్ధి రాకాసుధా
ధామశ్రీయగు నాగభూపతి జగత్ప్రఖ్యాతిగా వీట నా
రామస్వామిమనీషిచే నిఖిల సద్గ్రంథాళి ముద్రింప లో
కామోదంబగు నట్లొనర్చె ధనసాహాయ్యంబు వాటించుచున్'

మతుకుమల్లి కుటుంబము

ఇమ్మడి నాగన్ననాయఁడుగారి యాస్థానవిద్వత్కవి మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి. మతుకుమల్లి వారిది ఆంధ్రదేశమునందు సుప్రసిద్ధమైన విద్వత్కవివంశము. మతుకుమల్లివారు ఆర్వేల నియోగిబ్రాహ్మణులు; కాశ్యప గోత్రులు, ఆపస్తంబసూత్రులు. కృష్ణయజు శ్శాఖీయులు. మాల్యాద్రి నృసింహస్వామి భక్తులు.

'మతుకుమల్లి యిల్లు మహివిద్య వెదజల్లు
వరబుధేంద్రులకును బక్కముల్లు
ఎఱిఁగి మెలఁగిరేని నెలమిచే వాటిల్లుఁ
గాన వారియిల్లు ఘనతఁజెందె'

'అతి చమత్కృతిగలిగిన మతుకుమల్లి
వారు శబ్దముకొల్పిన కారణమున
వసుధలోపల మంచెళ్ళవారి యిల్లు
శారదాదేవినాటకశాలయందు
వాసుదేవుని కవితావిలాస మచట
మొలక బంగరుగజ్జెల మ్రోఁతగాదె'*

అని నరసింహశాస్త్రి జననియగు జానకాంబ మతుకుమల్లి వంశమును బ్రశంసించుచు, మంచెళ్ళ వాసుదేవకవి కవితావిలాసమునకు మతుకుమల్లివారే కారకులని సూచించినది.

వీరి మూలపురుషుఁడు కృష్ణయ్య. కృష్ణయ్య ప్రపౌత్రుఁడగు మతుకుమల్లి మాధవకవి అభినవభారతకర్త. నెల్లూరుమండలములోని చిన్న పమిడి, పెద్దపమిడి భాలేరాయణింగారి సంస్థానములో మతుకుమల్లివారు దివానులుగా నుండెడివారు. మాధవమంత్రి అగ్రజుఁడగు కనకయ్య వాసిరెడ్డి వారి యాస్థానపండితుఁడు. కనకయ్య కుమారుఁడు పెదనృసింహము. ఈ పెదనృసింహము సంతతికిచెందిన వారిలో తిరునల్వేలి హిందూకళాశాలలో ప్రిన్సిపాలుగా పనిచేసిన మతుకుమల్లి సుబ్బారావుగారును, 'హితశ్రీ' యను

* నృసింహవిద్వన్మణివిరచితమగు అజచరిత్రము (ఇందుమతీపరిణయము)నకు నందిరాజు చలపతిరావుగారు వ్రాసిన పీఠికలో నుదాహృతములయిన పద్యములు, పు. 2.

పేర ప్రసిద్ధాధునిక కథకులుగా పేరొందిన ప్రసాదరావుగారును పరిగణింపఁ దగినవారు.

అభినవభారత గ్రంథకర్తయగు మాధవమంత్రి కుమారుఁడు చిన నరసింహము. సాంగవేదాధ్యయనపరుఁ డీయన. చిననరసింహము తనయులు కనకాద్రిశాస్త్రిగారు. కనకాద్రిశాస్త్రి షట్ఛాస్త్రముల పారము చూచిన మహా పండితుఁడు. తర్కశాస్త్ర మీయన యభిమాన విషయము. నరసరావుపేట జమీందారుగారగు మల్రాజు గుండారాయనింగారి యాస్థాన పండితులు. మాణిక్యారావు, మానూరి, వాసిరెడ్డివారి సంస్థానములలో సైతము తన పాండితీ ప్రకర్షమూలమునను, సాహిత్య సౌహిత్యమువలనను మాన్యములు సంపాదించిన మహావ్యక్తి కనకాద్రిశాస్త్రి. వీరి తమ్ములు మాధవశాస్త్రి దశావతారస్తవ గ్రంథ కర్త. కనకాద్రిశాస్త్రి ద్వితీయ కుమారులగు కృష్ణశాస్త్రి వోలవరము జమీందారుల యాస్థానకవి; వీరభద్రశతకకర్త. కనకాద్రిశాస్త్రి భార్యయగు జానకాంబయుఁ గవయిత్రియఁట! ఈమె చదలవాడ సుబ్బయామాత్య పుత్రిక. గణితశాస్త్ర ప్రవీణ. నరసింహశాస్త్రి పౌత్రియును, రఘూత్తమరాయశాస్త్రి పుత్రియును నగు ఇందుమతీదేవి లక్షణాపరిణయమను పద్యప్రబంధమునకుఁ గర్త్రియఁట.

ముతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి

జానకాంబా కనకాద్రిశాస్త్రుల జ్యేష్ఠకుమారుఁడయిన మనకవి నృసింహ శాస్త్రి (1816–1873) శ్రీ రాజా బొమ్మదేవర నాగన్నగారి ఆస్థానకవియే గాక సమ్మాననిమిత్తము సంస్థానమునకరుదెంచుచుండిన పండితులను పరీక్షించు చుండిన విద్యాధికారి. జగద్గురు శంకరాచార్యపీఠ విద్వాంసునితో తర్క మీమాంసాశాస్త్రములలో మూఁడు వారములపాటు వాదించి మించిన దిట్ట నృసింహ విద్వన్మణి. ఆంధ్ర మేఘసందేశము, ఆంధ్రసిద్ధాంత కౌముది, ఇందుమతీపరిణయము (అజచరిత్రము), చెన్నపురీవిలాసము, జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంగ్రహము, పుండ్రనిర్ణయ చంద్రిక, భరతశాస్త్ర సర్వస్వము, వేంకటాచల యాత్రాచరిత్రము, శ్రీకృష్ణ జలక్రీడావిలాస నాటకము, శ్రీ లక్ష్మీనృసింహ త్రిశతి, శ్రీ లక్ష్మీనృసింహ సహస్రనామావళి, సంగీతసార సంగ్రహము మున్నగునవి యీతని రచనలు. ఈతఁ డష్టముఖ గండభేరుండ నృసింహోపాసకుఁడు. కవి నివాసము తెనాలియని కవిసప్తశతి*.

రాజా నాగన్ననాయఁడుగారు నృసింహకవి నిట్లు ప్రశంసించినట్లు చెన్నపురీవిలాసమునందలి అవతారికాభాగము వివరించుచున్నది :

'క్షమ విహరించు వాక్సతి పుట్టినయిలు ము
తుకుమల్లి కులమతల్లిక తదన్వ

*బులుసు వేంకటరమణయ్య, ఆంధ్రకవిసప్తశతి, పు. 115.

యోధితుల్ వేంగళార్యాదులు మాల్యులై
లన్నృసింహ కరుణోపలబ్ధి పరచ
తుష్టి విద్యావిదులు, భవత్ప్రపితామ
హుండు మాధవకవీంద్రోత్తముఁ డభి
నవభారతాది నానాగ్రంథకర్త, నీ
తాత నృసింహవిద్వద్వరుండు
శబ్దశాస్త్రత్రయీ విచక్షణుఁడు, నీదు
జనకుఁడైనట్టి కనకాద్రిశాస్త్రిపర్యుఁ
డఖిలశాస్త్రార్థవేది, నీ వద్భుత ప్ర
సిద్ధ సారస్వతుఁడవు నృసింహశాస్త్రి'

కవి 'యత్కించిదభినవప్రబంధ నిబంధనోత్సాహబంధురస్వాంతుఁడై' యున్న యవసరమున ---

'జనులెల్లన్ జగతీపహేంద్రుఁడనఁగా సామ్రాజ్యసంపూర్తిఁ బే
ర్కొన వల్లూరు వసంతవాడ మఱియున్ గూడూరు నా ఖ్యాతిగాం
చిన రాజ్యంబు లనంత ధాన్యధనలక్ష్మీపూర్ణత న్మించఁగా
దనరు న్నాగనరేంద్రుఁ డుద్భటభుజోద్దామ ప్రతాపోన్నతిన్'
'తన గుణశ్రేణి సత్కవికల్పితానల్ప కృతికన్యకల నలంకృతులుగాఁగ ....
ప్రబలు రాజాబహద్దరు బొమ్మదేవరకుల నాగభూవిభుఁడు'---
'నను మాల్యాద్రి నృసింహభక్త్యుదిత నానాశాస్త్రపాండిత్యశా
లిని శ్రీమత్కనకాద్రిశాస్త్రి సుతు ధీలేఖర్షభాచార్యుఁ బా
వన సత్కాశ్యపగోత్రసంజనితు నాపస్తంబసూత్రున్ సరో
పనివిష్టున్ నరసింహపండితుని సంభావించి పల్కెన్ దయన్'
'పురములలోనఁ జెన్నపురి పూర్ణవిలాసము వర్ణనీయమై
ఖరి యగుగానఁ దత్పుర వికస్వరచారువిలాస వర్ణన
స్ఫురణ నొనర్పు మొక్కకృతి భూరిగభీరతరార్థ గుంఫన
స్మరసభరంబుగా మతుకుమల్లి నృసింహకవీంద్రశేఖరా'

అని సగౌరవముగా నానతియొసఁగినఁ గవి యమ్మహారాజదేవేంద్రున శభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగాఁ జెన్నపురీవిలాసంబను ప్రబంధంబును నిబంధించినాఁడు.

'పండితకోటికిన్ మిగుల పామరమండలికిన్ మనంబులం
పండువుసేయునట్లు మృదుపాకముగా విశదార్థకంబుగా
నుండఁగ హూణవైభవములొప్పఁగఁ జేయుమటంచు నాగభూ
మండలభర్త యానతి సమంబుగ నీ కృతి నే నొనర్చితిన్'

అని కవి గ్రంథాంతమున వివరించినాఁడు.

చెన్నపురీవిలాసమునం దాఱు పద్ధతులు. ఒక్కొక్కపద్ధతిలో కొన్ని ప్రకరణములు చేరసి 64 ప్రకరణములు, 232 గద్యపద్యములు కలవు. ఇది 1860 ప్రాంతము నాఁటిది[1]. ఆనాఁటి చెన్నపురిపట్టణమును వర్ణించునట్టి యథార్థకథాకథన కావ్యము ; ప్రౌఢపక్కినిసంధానితము[2].

కవి రచనలనుండి మాదిరికి కొన్నిపద్యములు :

'రవిరథ్యంబులఁబోరఁజూచు క్రియ దర్పశ్రీ విజృంభించు మే
ల్జవనంబైన హయంబునెక్కి నిఖిలాశాభర్తలన్ గెల్వఁగా
దివికిం బోవఁగఁదట్టి వాజినెగయన్ దీకొల్పుచున్నట్టుగా
నవు మందోగ్రులుఁగనంగ నిప్పటికిఁ బశ్యద్విస్మయాపాదియై'

—చెన్నపురీవిలాసము, మందోగ్రులప్రకరణము

'సిగ్గులుకొల్లలాడితివి చీరెలుదాచితి వింతెగాక మ
మ్మొగ్గులు బల్కఁజొచ్చితివి యెంతటిసాహసివౌర కృష్ణ యీ
జగ్గులు సీకెగాక భువి సైఁపఁగ నెవ్వరికైనఁగల్గునా
నిగ్గులుదేరి యొప్పెఁగద నీ సరసత్వము నీ ఘనత్వమున్'

—శ్రీకృష్ణజలక్రీడావిలాస నాటకము.

వల్లూరిసంస్థాన విద్వత్పరీక్షాధికారులగు నృసింహవిద్వన్మణి నిర్వహించిన వేదశాస్త్ర పరీక్షలలోనెగ్గి ఆస్థానమువారి సమ్మానమునో, వార్షికమునో బడసిన శాస్త్రపండితులనేకులు కలరు. వారిలో కొందఱు —

తర్కము ; కాశీ నవద్వీప పండితులు కురుగంటి అప్పయ్యశాస్త్రులుగారు. వీరిశిష్యులు వరిమి శివయ్యశాస్త్రులుగారు ; ద్వైతమతానుయాయి భీమాచార్యులుగారు. కాశీపండితులు ప్రిభల సుందరరామశాస్త్రులుగారు.

వ్యాకరణము : నూజివీటిసంస్థానపండితులు మంత్రవాది రామస్వామిశాస్త్రిగారు, వీరిపుత్రులు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, కాశీపండితులు రాజమహేంద్రవర వాస్తవ్యులు మంత్రివాది లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు, బందరుపండితులు కొమాండూరి రఘునాథాచార్యులుగారు.

వేదాంతము : కాలెంపూడి నివాసులగు ఎల్లేపెద్ది రాఘవశాస్త్రులుగారు. వరాహపురాగ్రహార వాస్తవ్యులగు పంకమామిడి రామస్వామిశాస్త్రులుగారు.

ఇంకను పెక్కురుకలరు.

తిరుపతి వేంకటకవులు

రాజాశ్రీ భాష్యకార్లునాయఁడుగారు తమ పట్టాభిషేకసమయమున తిరుపతి

[1] ప్రథమ ముద్రణము, 1863.

[2] కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు, మతుకుమల్లి నృసింహకవి 'చెన్నపురీవిలాసము', అభ్యుదయ, 1959, జనవరి, పుటలు 15—28.

వేంకటకవులను ఘనముగా సమ్మానించిరి।

'....బొమ్మదేవర సద్వంశవర్ధనుండు
ఘనగుణాఢ్యుండు శ్రీ భాష్యకారనృపతి
పుత్రివతి సతి తన దరిఁ బొలుపుఁదెలుప
శ్రీధవునిగ్రృపఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యె'

'చెలులును మంత్రులున్ సుతులు శ్రీకరయౌ సతియున్ మహామహో
జ్జ్వలులగు చుట్టలున్ గవులు సన్నిధి మేల్మిసలంకరింప రై
తులు జయపెట్టి .... భాష్యకా
రులు నృపపుంగవుం డతినిరూఢిని బట్టపు భద్రపీఠమం
దెలమి చెలఁగ నొప్పె ...' నని తిరుపతివేంకటకవులు పట్టాభిషేకమును వర్ణించిరి (నానారాజసందర్శనము, ఉత్తరార్ధము, పుటలు 135–136).

భాష్యకార్లునాయఁడుగారి యనంతరము వల్లూరి రాణిగారు (1906-1917) కవిపండిత సమ్మానములను యథాపూర్వముగా నిర్వర్తించుచుండిరి.[1]

వీరి కుమారులు సత్యనారాయణవరప్రసాదుగారు వల్లూరు వేణుగోపాల స్వామివారి ఉత్సవసమయములయందు వేదపారాయణము, పండితప్రకాండుల శాస్త్రచర్చలు, కవితాగోష్ఠులు, అవధానవిధానములు, నాటకప్రదర్శనములు, భరతనాట్యప్రదర్శనములు, సంగీతసభలు, గుఱ్ఱపుపందెములు, మల్లయుద్ధములు, ఇతర జాతీయ కళాప్రదర్శనములు నేర్పఱిచి తమ కళాభిరుచిని ప్రకటించెడివారు. వీరి యాస్థానగాయకులు ఆంధ్రగాయక పితామహులగు గరికిపర్తి కోటయ్యదేవరగారు, అశ్వధాటి రామమూర్తి, నాగభూషణము మొదలగు సంగీతవిద్వాంసులుకూడ నీ సంస్థానమునందు సత్కారములందినవారు.

'నాఁటి మధ్యాహ్నమునఁ గొల్వుకూటమందు
సరస తిరుపతివేంకటేశ్వరు లిరువురు
గవితఁజెప్పిరి పిమ్మట గాయకమణి
నాగభూషణముం బాఁడె నాణెమెసఁగ'

— నానారాజసందర్శనము, పుటలు 192, 193.

తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు పలుమాఱులు 'నూటపదియాఱులు మేలిమి వస్త్రముల్ మొదల్గా మర్యాదకుందగిన కానుకలంది' వల్లూరు జమీందారుల యుదారకథానకము నుగ్గడించిరి. ప్రసిద్ధమల్లయోధుఁడు తోట నరసయ్యగారు (1899–1964) వల్లూరి రాజాగారి ఆశ్రయమునందుండి తాలింఖానాలను నెలకొల్పి చాలమందియువకులనుచేరదీసి వ్యాయామశిక్షణమునిచ్చిరి.[2] దక్షిణవల్లూరు ఎస్టేటులోని చినపులిపాక—బొడ్డపాడు గ్రామముల నెలకొనిన గ్రంథాలయము

[1]ఆర్యమతబోధిని, 1912, సంపుటము 8.

[2]గొఱెపాటి వెంకటనరసయ్య, దేవరకోటసీమ సర్వస్వం, పుటలు 88, 89.

జమీందారు 'సత్యనారాయణవరప్రసాదు'గారి పేర వెలసినవి.

వల్లూరునందువెలసిన వేణుగోపాలస్వామి ఈ జమీందారుల కులదైవము. ఈ స్వామిమీఁద కవిపే రెఱుఁగఁగరాని శతకము 'సరసగుణజాల సంగీతసామ లోల తోట్లపల్లూరి గోపాలతోయజాక్ష' యను మకుటముగలది యొకటి కలదు, ఆ శతకమునుండి ఒకటిరెండు పద్యములు :

'శ్రీమహిళా హృత్కుశేశయపరఖేల
బలదైత్యసూదన వరవినీల
బుధగురుసంకాశ సుధిత కీర్తివిశాల
దుర్మతి దితిజసందోహకాల
బర్హిర్ముఖవ్రాత పరిపాలనోల్లోల
కమనీయవిలసిత కనకచేల
సంపూర్ణదాక్షిణ్య సంరక్షితకుచేల
ఘనతరదుష్కృత కంథికోల
భూరికరుణారసావాల పుణ్యశీల
భక్తసంఘాత సురసాల భరితశైల
సరసగుణజాల సంగీతసామలోల
తోట్లపల్లూరి గోపాల తోయజాక్ష'

'కాంచనచేలంబు గల్గియుండియు గొల్ల
యిల్లాండ్రచేలంబు లెత్తలేదె
కౌస్తుభరత్నంబు గల్గి సత్రాజిత్తు
కాంచనమణి నపేక్షించలేదె
యురమున శ్రీదేవి యొప్పారుచుండఁగఁ
గుబ్జతో రతికేళిఁ గూడలేదె
యైశ్వర్యనిధియన నలరుచుండియు బలిఁ
జేరి చేసాచి యాచించలేదె
బౌర యిట్టి యపేక్షచే నలరెదీవు
చెలఁగి నా కోర్కెదీర్చి రక్షించు టెట్లు....'*

మఱియు నీ వేణుగోపాలస్వామిమీఁద రాయబట్టు వీరరాఘవ కవిగారు, దాసు శ్రీరాములుగారును కొన్నిపదములను వ్రాసి సన్నుతించిరఁట. దాసు శ్రీరాములుగారు (1846—1908) తమ పండ్రెండవయేఁట 1858లో వల్లూరు సంస్థానములో అష్టావధానాదులొనర్చి వల్లూరి జమీందారు ఇమ్మడి నాగన్న నాయఁడు బహద్దరుగారి నుంచి ఉత్తమకవితకు బహుమతిని పొందిరఁట.

* దీవి నరసింహాచార్యులు, తోట్లవల్లూరు వేణుగోపాలస్వామివారు, ఆరాధన, 1957 నవంబరు, సంపుటము 3, సంచిక 11, పుటలు 281-287.

దక్షిణ వల్లూరు జమీందారుగారు అనేక నాటకసంఘములకు పోషకులు. బందరు పురమునందలి 'ఇండియన్ డ్రమెటిక్ కంపెనీ' మొదలగునవి వల్లూరివారి ప్రాపును ప్రోపును బొంది పెంపొందినవి. రంగభూషణ నిడుముక్కల సుబ్బారావుగారి వంటి ఉత్తమనటులను వల్లూరు జమీందారులు సత్కరించిరి.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. మతుకుమల్లి మాధవమంత్రి, అభినవభారతము, అవతారిక.
2. మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి, చెన్నపురీవిలాసము, అవతారిక.
3. మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి, అజచరిత్రము లేక ఇందుమతీ పరిణయము.
4. శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజన్యచరిత్రము.
5. తిరుపతివేంకటకవులు, నానారాజసందర్శనము, పుటలు 135, 136, 188-194.
6. తెలుగువిజ్ఞానసర్వస్వము, సంపుటము 3.
7. V. L. Sastri, Encyclopaedia of the Madras Presidency and the Adjacent States, pp. 429–432.